

І. Б. Усенко

Правничо-термінологічна комісія ВУАН

ПРАВНИЧО-ТЕРМІНОЛОГІЧНА КОМІСІЯ ВУАН Заснована 27 лютого 1919 у складі Соціально-економічного відділу УАН. Надалі діяла у складі Історично-філологічного відділу спочатку як окрема секція Правописно-термінологічної комісії, 1921—25— як правничий відділ Інституту української наукової мови, від 1926 — знову в складі Соціально-економічного відділу. Первісно до її складу входили академіки [О. Левицький](#) (голова), [Б. Кістяківський](#), [А. Кримський](#) і відомі на той час юристи-практики з числа колишніх судово-прокурорських працівників *І. Черкаський* (секретар), [О. Бутовський](#), *П. Стебницький*, *М. Радченко*, *О. Хруцький*, В. Ачкасов. У березні 1919 до них приєдналися ще 16 співробітників, здебільшого з числа колишніх сенаторів Української Держави та прокурорських чиновників при Державному Сенаті. Однак від початку 1922 і до кінця діяльності в Комісії вже не було жодного штатного працівника, а лише 6 постійних позаштатних співробітників: [В. Крижанівський](#) (голова від серпня 1922), *І. Черкаський* (голова від листопада 1923), [В. Войткевич-Павлович](#) (секретар від 1921), [Г. Вовкушевський](#) (секретар від 1927), [А. Дроб'язко](#), М. Радченко, дехто з них час від часу займав оплачувані посади в інших академічних структурах. Окрім того, на результати її діяльності визначний вплив мали академіки О. Левицький і А. Кримський. Основне завдання Комісії — видання ґрунтовного академічного словника правничої термінології, що «найбільш відповідав би духові права та українській мові». Вона продовжила традицію термінологічних досліджень, що здійснювали від середини 19 ст. у західних регіонах України, а після повалення російського самодержавства у лютому 1917 — термінологічні комісії Українського правничого товариства (за УЦР) і Міністерства судових справ (за Української Держави). У цих перших термінологічних дослідженнях під керівництвом О. Левицького брали участь майбутні співробітники правничих установ УАН Г. Вовкушевський, В. Войткевич-Павлович, В. Гаврик, А. Дроб'язко, а низка робочих матеріалів з часом потрапили до УАН. Діяльність Комісії полягала у систематичному перегляді всіх словників української мови, пам'яток українського права, актових книг українських судових установ 14—18 ст., інших письмових, рукописних і навіть усних джерел з метою виявлення у них юридичних термінів. Для створення первинного реєстру термінів, що потребують українського перекладу, були

передусім критично використані напрацювання попередніх громадських і державних термінологічних комісій часів УЦР і Гетьманату, зокрема «Короткий московсько-український словник судівництва та діловодства», виданий Полтавським осередком Українського правничого товариства. Також опрацьовано латинські, німецькі, французькі, російські словники та збірки російських законів. Для української частини словника основним джерелом став «Словарь украинскаго языка» [Б. Грінченка](#), доповнений термінами з новітньої україномовної наукової літератури. Інші терміни для словника брали з живої народної мови, збираючи їх у населення за спеціальною програмою, пам'яток стародавнього українського законодавства, актових книг українських судових установ 14—18 ст., розвідок старих українських правників. Актуальність праці Комісії істотно зросла у зв'язку з процесом українізації державних органів, а найбільше після прийняття постанови ВУЦВК і РНК УРСР «Про засоби забезпечення рівноправності мов і сприяння розвитку української мови» від 1 серпня 1923. У листопаді 1923 Комісія закінчила збирання термінологічних матеріалів, до червня 1924 редагування словника в основному завершено. Остаточне редагування тексту здійснив А. Кримський, який не обмежився суто філологічним опрацюванням матеріалу, а й ще від себе збагатив словник термінами, взятими з тих джерел, якими Комісія не встигла скористатися. Словник вийшов друком 1926 під назвою «Російсько-український словник правничої мови (понад 67 000 слів). Праця Правниче-термінологічної комісії при Соціально-економічному відділі Академії наук». 1926—28 Комісія працювала над його 2-м виданням, а також вела консультативну роботу щодо правильності вживання конкретних юридичних термінів, зокрема підготувала низку висновків на прохання Правниче-термінологічної комісії при РНК УСРР, заснованої 1927. Деякі висновки Комісії щодо застосування тих чи інших термінів оприлюднено в часописі «Червоне право». Вона також надавала допомогу в практичній законопідготовчій роботі. За дорученням [М. Василенка](#), редактора видань Соціально-економічного відділу, здійснила переклад або редагування низки наукових праць цього відділу, зокрема «Короткої банківської й комерційної енциклопедії» Ю. Ясницького (1926). Виданий Комісією словник отримав схвалення наукової громадськості, про що свідчили позитивні рецензії, 1927 його відзначено премією Укрнауки. Однак згодом на словник опубліковано розгромну рецензію під назвою «Кримсько-українська правнича мова» у часописі «Червоний шлях». Довести до кінця підготовку 2-го видання не вдалося. 1930 Комісію передали до складу Інституту української наукової мови, де вона й припинила свою діяльність через згорання українізації та зниження інтересу партійно-державних органів до проблем української юридичної термінології, а її співробітників звільнено. У структурі ВУАН на деякий час залишився лише І. Черкаський, якого 1930 обрали штатним асистентом [Комісії історії звичаєвого права України ВУАН](#). Через кілька років, у часи тотальних репресій, Комісію вже однозначно трактували як «контрреволюційну організацію». Так, свідок в одній із сфальсифікованих справ назвав її «виводком автокефальних правників на чолі з Черкаським і Крижанівським». Безпідставно репресували усіх осіб, прізвища яких

зазначено на обкладинці (окрім В. Войткевича-Павловича, який помер 1927), разом із головним редактором А. Кримським (згодом реабілітовані). 1984 словник перевидано завдяки зусиллям Науково-дослідного товариства української термінології у м. Нью-Йорк (США). Нині його використовують також як аргумент у наукових дискусіях щодо використання для унормування української правничої мови питомих українських термінів, а не російської юридичної термінології. Деякі термінологічні пропозиції упорядників цього видання, наприклад, термін «правочин», після тривалого забуття отримали нове життя у сучасних актах законодавства.

Рекомендована література

1. Переднє слово // Російсько-український словник правничої мови (понад 67 000 слів): Праця Правниче-термінологічної Комісії при Соціально-економічному Відділі Академії наук. 1926;
2. Усенко І. Б. Репресоване правознавство: трагічні сторінки історії ВУАН // Правова держава: Зб. наук. пр. Вип. 9. 1998;
3. Його ж. Правничо-термінологічна комісія ВУАН та її наукові здобутки // Правова держава: Щорічник наук. пр. Вип. 22. 2011 (усі — Київ).

Бібліографічний опис:

Правничо-термінологічна комісія ВУАН / І. Б. Усенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2024. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-882054>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).